

8. Źródła informacji naukowych i zaufanie do nich w świetle wyników badania kwestionariuszowego zrealizowanego w ramach konsultacji społecznych projektu CONCISE

Justyna Wiktorowicz, Aldona Podgórnjak-Krzykacz

<https://doi.org/10.18778/8220-552-7.09>

Streszczenie

W rozdziale przedstawiono wyniki badania kwestionariuszowego zrealizowanego wśród uczestników konsultacji społecznych przeprowadzonych w ramach projektu CONCISE ($n = 100$). Skoncentrowano się na zagadnieniach dotyczących źródeł informacji naukowych dotyczących czterech uwzględnianych tematów – zmian klimatycznych, medycyny alternatywnej i niekonwencjonalnej, szczepionek oraz żywności modyfikowanej genetycznie. Analizie poddano częstotliwość korzystania i zaufanie do takich źródeł informacji, jak Ministerstwo Zdrowia, Unia Europejska, organizacje międzynarodowe, organizacje pozarządowe, firmy prywatne, liderzy opinii, a także rodzina i znajomi. Oceniano również wykorzystanie mediów w tym zakresie – zarówno tradycyjnych, jak i elektronicznych. Badanie wykazało duże znaczenie znajomych i rodziny jako źródła wiedzy. W przypadku medycyny alternatywnej, zmian klimatycznych i szczepionek ważne były też organizacje pozarządowe, a w przypadku GMO – Unia Europejska. Jednak jako najbardziej wiarygodne źródło informacji naukowych dotyczących wszystkich czterech tematów wskazywano organizacje międzynarodowe (np. ONZ, WHO). Jeśli chodzi o media, informacje na tematy naukowe najczęściej docierają do Polaków z portali wielotematycznych

i jednotematycznych stron internetowych oraz z Facebooka, z podobną częstotliwością wskazywano na programy telewizyjne i magazyny popularnonaukowe. Popularność poszczególnych mediów elektronicznych i tradycyjnych pozostaje przede wszystkim w związku z wiekiem, a niektórych kanałów również z poziomem wykształcenia i/lub miejscem zamieszkania.

Słowa kluczowe konsultacje społeczne, komunikacja naukowa, źródła danych, media cyfrowe, media tradycyjne, zaufanie społeczne

8.1. Wprowadzenie

Niniejsza część publikacji nawiązuje do rezultatów przedstawionych w poprzednim rozdziale i prezentuje wyniki badania zrealizowanego w trakcie konsultacji społecznych projektu CONCISE na podstawie wystandaryzowanego kwestionariusza. W trakcie konsultacji badanie to zostało zdefiniowane jako ćwiczenie 2 pt. „Zaufanie do źródeł i ocena częstotliwości kontaktu”. Skoncentrowano się w nim na źródłach informacji naukowej i kwestii zaufania do nich. Jego celem była identyfikacja poziomu zaufania do źródeł informacji o tematach naukowych, częstotliwości kontaktu z nimi oraz ocena ich wiarygodności. Badanie to przeprowadzono wśród wszystkich uczestników konsultacji ($n = 100$), których struktura przedstawiona została w rozdziale siódmym (Tabela 7.1).

Omawiane ćwiczenie nie było powiązane z konkretnym blokiem tematycznym – przeprowadzane zostało we wszystkich grupach dwukrotnie: po pierwszej i trzeciej rundzie konsultacji. Każdorazowo pytania dotyczyły tematu, którego omawianie właśnie zakończyło się w danej grupie. Oznacza to, że źródła informacji naukowej w każdym z tematów poruszanych w trakcie konsultacji, tj. zmian klimatycznych (CC), medycyny niekonwencjonalnej i alternatywnej (CAM), szczepionek (VAX) i żywności modyfikowanej genetycznie (GMO), oceniane były łącznie przez pięćdziesiąt osób (Tabela 8.1).

Jak podkreślano w poprzednim rozdziale, rozkład ten (Tabela 8.1) wynika z kolejności realizacji konsultacji w odniesieniu do poszczególnych tematów. I tak 26 osób zaczęło od CC, następnie omawiało CAM, potem VAX i na końcu GMO. Również 26 osób zaczynało od CAM, poprzez CC i GMO, a kończyło na VAX. W przypadku 24 osób kolejność była inna – zaczynały one od VAX, potem zajmowały się GMO, CC i na końcu CAM. Kolejne 24 osoby zaczynały od GMO, następnie przechodziły do VAX, CAM i kończyły tematem CC. Każda z kombinacji tematów realizowana była przez trzy inne grupy (stoliki).

Tabela 8.1. Rozkład uczestników według tematu i tur konsultacji, w których badano zaufanie do źródeł i częstotliwość kontaktu ($n = 100$)

Wyszczególnienie	Liczba osób		
	I tura	III tura	Ogółem
Zmiany klimatyczne	26	24	50
Medycyna niekonwencjonalna i alternatywna	26	24	50
Szczepionki	24	26	50
Żywność modyfikowana genetycznie	24	26	50

Źródło: opracowanie własne.

8.2. Częstotliwość wykorzystania źródeł informacji o tematach naukowych

Wzrost zainteresowania wynikami badań naukowych w kontekście pandemii COVID-19 przyczynił się do tego, że zmalał sceptycyzm społeczności wobec nauki. *State of Science Index* – efekt badania realizowanego przez firmę 3M w jedenastu krajach (w Polsce na próbie około 1000 osób, łącznie $n = 11\,082$ po rozpoczęciu pandemii i $n = 14\,105$ tuż przed nią) – pokazuje, że odsetek sceptycznie podchodzących do nauki zmalał z 35% tuż przed pandemią do 28% w okresie lipiec – sierpień 2020 roku. W Polsce spadek ten sięgał 7 pkt proc. – z 27% do 20% (w 2018 roku odsetek ten wynosił 24%). Największym zaufaniem nauka cieszyła się wśród osób z wyższym wykształceniem (95%) oraz w wieku 35–50 lat (94%) (3M, 2020).

Ważne jest zatem sprawdzenie, skąd czerpane są informacje naukowe. W tym celu uczestnicy konsultacji społecznych zostali zapytani między innymi o częstotliwość kontaktu z informacjami o tematach naukowych dotyczących zmian klimatu, medycyny alternatywnej, szczepionek i GMO. Pytanie brzmiało „W ciągu ostatniego roku jak często stykał się Pan/stykała się Pani z informacjami na tematy naukowe płynącymi z tych źródeł?”. Częstotliwość kontaktu oceniana była przez uczestników konsultacji na czterostopniowej skali, z wariantami od „nigdy”, przez „rzadko” i „czasem”, po „często” i dotyczyła głównie instytucjonalnych źródeł informacji, takich jak

Ministerstwo Zdrowia, Unia Europejska, organizacje międzynarodowe (np. ONZ, WHO), prywatne firmy, organizacje pozarządowe, ale także rodzina i znajomi, liderzy opinii, oraz innych źródeł wskazanych przez badanych (Tabela 8.2).

Podkreślić należy, że badanie realizowane było we wrześniu 2019 roku, wyniki dotyczą zatem okresu sprzed pandemii COVID-19, która bez wątpienia nasiliła intensywność przekazów na tematy naukowe z zakresu medycyny. Uczestnicy konsultacji CONCISE postrzegali Ministerstwo Zdrowia jako niezbyt skuteczny kanał przekazywania informacji o tematach naukowych. Informacje docierające najczęściej do nich z tego źródła dotyczyły medycyny alternatywnej (często spotykał się z nimi co piąty badany, a czasami – co trzeci). Szczepionki i GMO to z kolei tematy, które do największej części, tj. połowy badanych osób, docierały rzadko (Wykres 8.1). We wszystkich tematach dominował kontakt o niskiej częstotliwości. Unia Europejska wypadła pod tym względem znacznie lepiej od Ministerstwa Zdrowia – odsetek odpowiedzi „często” w każdym temacie był wyższy niż w przypadku Ministerstwa Zdrowia, a najwyższy dotyczył zmian klimatycznych (co czwarta osoba stykała się z nimi w ostatnim roku często, dwie na pięć osób czasami). Drugie miejsce zajęła medycyna alternatywna, a następnie szczepionki (w każdym z tematów dla Unii Europejskiej jako źródła informacji dominowały odpowiedzi „często”). Informacje o GMO najczęściej wskazywane były przez badanych jako rzadko płynące z Unii Europejskiej. W świetle opinii uczestników konsultacji rola organizacji międzynarodowych takich jak WHO czy ONZ wśród analizowanych organizacji publicznych była największa w informowaniu społeczeństw na tematy naukowe. Informacje z tego źródła dotyczące zmian klimatu trafiały w ostatnim roku często do dwóch na pięć osób. Medycyna alternatywna i szczepionki to z kolei przedmiot informacji płynących z organizacji międzynarodowych, z którymi największa grupa badanych (odpowiednio: jedna trzecia i blisko połowa) spotykała się czasami.

Rola firm prywatnych w informowaniu na tematy naukowe jest niewielka. Największa grupa badanych nie spotykała się w ostatnim roku z informacjami z tego źródła na żaden z analizowanych tematów. Jeśli informacje docierały, to raczej rzadko. Z kolei większa liczba uczestników konsultacji spotykała się często z informacjami od firm prywatnych na temat zmian klimatu i GMO niż z Ministerstwa Zdrowia (Tabela 8.2).

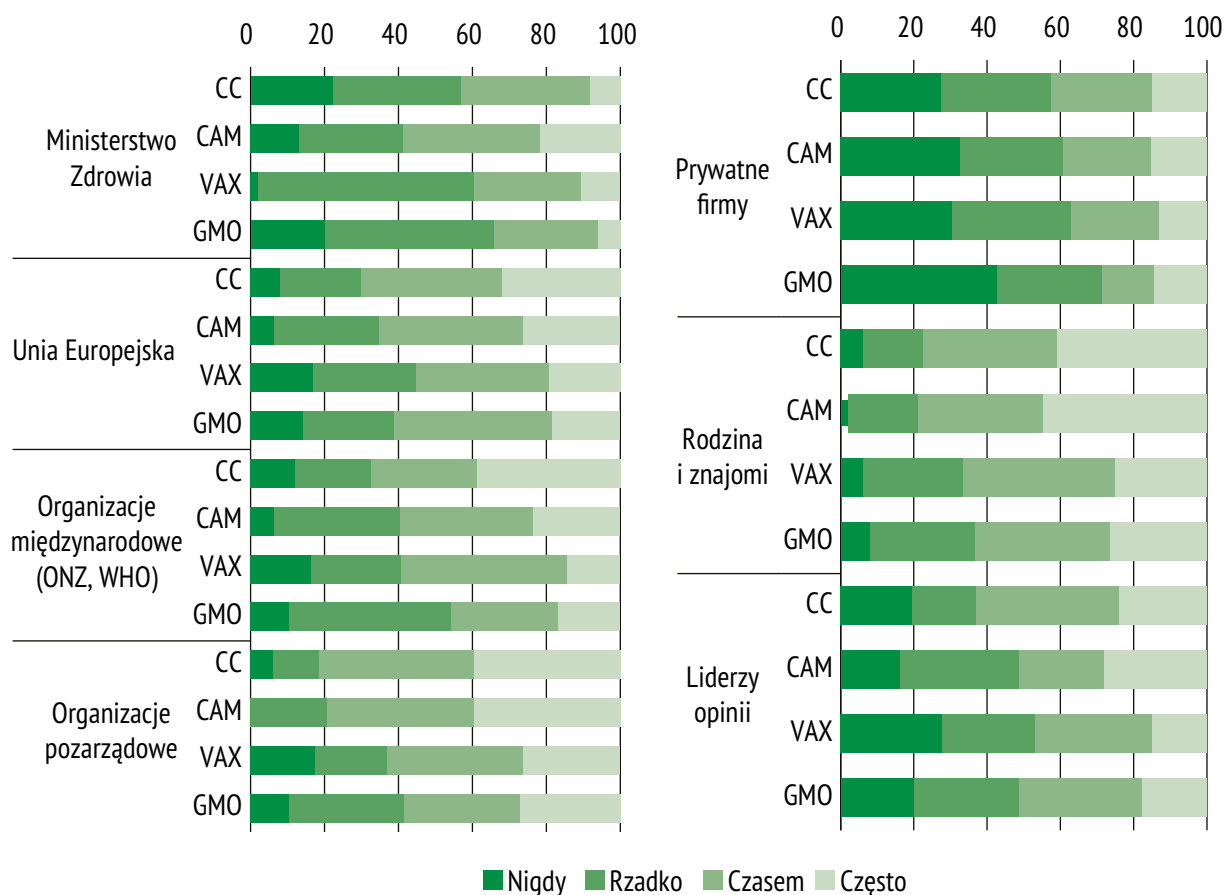
Tabela 8.2. Odsetek osób, które w ciągu ostatniego roku stykały się z informacjami na tematy naukowe według źródeł pochodzenia i częstotliwości – ogółem i według wieku (w proc.)

Wyszczególnienie		Ogółem	18–34 lata	35–49 lat	50–64 lata	65+ lat	Wyszczególnienie	Ogółem	18–34 lata	35–49 lat	50–64 lata	65+ lat
Nigdy	Ministerstwo Zdrowia	12	14	20	14	8	Organizacje pozarządowe	7	5	4	13	15
Rzadko		41	56	29	33	50		23	14	24	30	18
Czasem		32	24	39	41	25		34	44	24	30	58
Często		14	7	12	12	17		35	37	49	28	9
Nigdy	Unia Europejska	10	5	10	10	27	Rodzina i znajomi	2	5	8	4	6
Rzadko		29	24	16	33	33		20	25	24	21	20
Czasem		38	46	35	37	36		37	34	39	44	31
Często		23	25	39	20	3		41	36	29	31	43
Nigdy	Organizacje międzynarodowe	12	8	12	10	17	Liderzy opinii	19	14	28	28	16
Rzadko		30	19	24	46	40		24	20	20	33	38
Czasem		35	37	33	31	37		34	36	26	25	44
Często		23	36	31	13	6		23	31	26	15	3

Wyszczególnienie		Ogółem	18–34 lata	35–49 lat	50–64 lata	65+ lat	Wyszczególnienie	Ogółem	18–34 lata	35–49 lat	50–64 lata	65+ lat
Nigdy	Prywatne firmy	29	19	22	46	59	Inne	15	11	13	60	20
Rzadko		31	31	37	25	25		15	6	0	40	20
Czasem		23	31	20	23	9		19	22	13	0	40
Często		17	20	20	6	6		50	61	73	0	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników projektu CONCISE.

Organizacje pozarządowe wypadają najlepiej spośród wszystkich analizowanych źródeł pod względem częstotliwości kontaktu z nimi uczestników konsultacji. Z tego źródła w ostatnim roku często docierały do największej ich części (dwóch na pięć osób) informacje o zmianach klimatu i medycynie alternatywnej (Wykres 8.1). Ponadto informacje od nich na te tematy były wskazywane przez dwie na pięć osób jako czasami docierające do badanych. W przypadku szczepionek i GMO częstotliwość spotykania się z informacjami na takie tematy z tego źródła była nieco mniejsza, ale przewyższała wszystkie dotychczas omówione źródła informacji.

Wykres 8.1. Odsetek osób, które w ciągu ostatniego roku stykały się z informacjami na tematy naukowe według źródeł pochodzenia i częstotliwości – ogółem i według wieku (w proc.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników projektu CONCISE.

Rodzina i znajomi to również znaczące źródło informacji o tematach naukowych. Często do największej liczby uczestników konsultacji docierały z tego źródła informacje o medycynie alternatywnej, a następnie o zmianach klimatu. Z kolei największa liczba badanych spotykała się często z informacjami o GMO i szczepionkach z tego źródła.

Częstotliwość kontaktu ankietowanych z informacjami na tematy naukowe od liderów lokalnych była największa w przypadku zmian klimatycznych (z informacjami z tego źródła blisko jedna czwarta badanych spotykała się często, a dwóch na pięciu czasami) i medycyny alternatywnej (odpowiednio mniej więcej co piąte wskazanie), natomiast najmniejsza w przypadku szczepionek (dla jednej trzeciej – nigdy, dla jednej czwartej – rzadko).

Nieliczni uczestnicy konsultacji wskazywali inne źródła informacji, z którymi mieli kontakt. Podali źródła internetowe, jak YouTube, blogi czy social media, a także książki czy uczelnie.

Uśredniając wyniki dla wszystkich tematów, zauważyć można, że korzystanie z omawianych tu źródeł danych różniło się znacząco w grupach wieku. Dotyczyło to większości z nich, poza Ministerstwem Zdrowia, a także rodziną i znajomymi – w podobnym stopniu korzystały z nich osoby w różnym wieku. Jeśli chodzi o pierwsze ze źródeł, znaczenia nie miały również inne analizowane cechy (poziom wykształcenia, płeć czy miejsce zamieszkania). Z kolei na rodzinę i znajomych częściej liczyły w tym zakresie kobiety niż mężczyźni – często korzystało z nich dwukrotnie mniej mężczyzn (jedna piąta) niż kobiet. Pewne znaczenie miał też poziom wykształcenia – wśród osób z wykształceniem podstawowym wskazywała nań ponad połowa osób (wobec jednej czwartej – jednej trzeciej dla innych grup, które z kolei w podobnym stopniu wybierały wariant „czasami”).

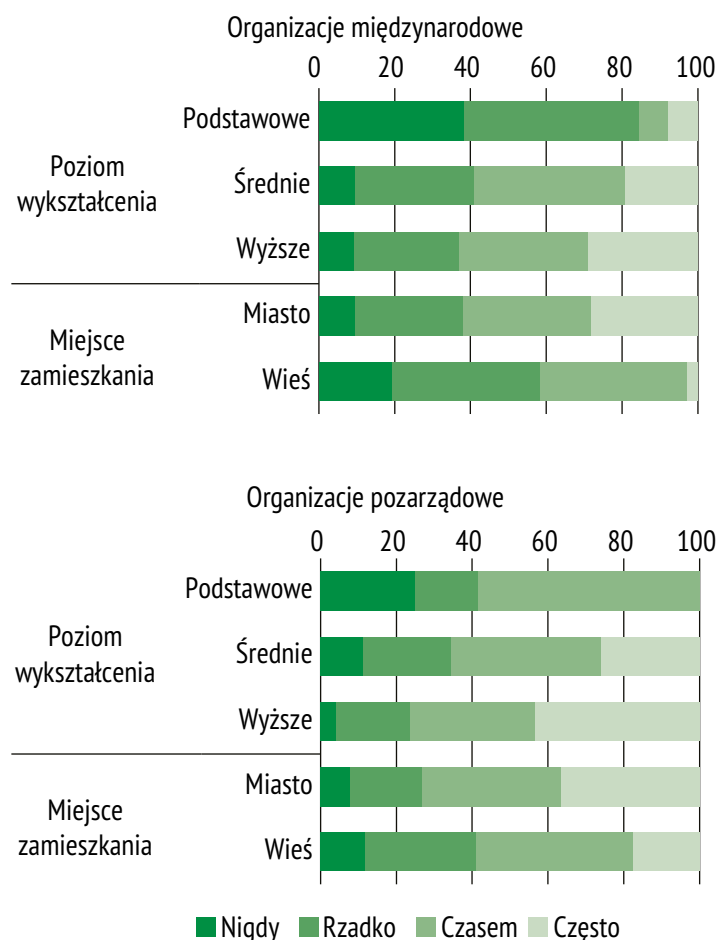
Z kolei jeśli chodzi o Unię Europejską i organizacje międzynarodowe (np. WHO), zainteresowanie nimi rośnie wraz z wiekiem: udział systematycznie korzystających z nich był coraz większy w kolejnych grupach wiekowych, a udział nigdy niekorzystających coraz mniejszy (np. z danych organizacji międzynarodowych często korzystała jedna trzecia osób w wieku 18–34 lata i tylko nieco mniej w wieku 35–49 lat, z danych unijnych korzystały często cztery na pięć osób w wieku 35–49 lat i co czwarta w wieku 18–34 lata, w przypadku osób w wieku 65+ były to tylko jedna – dwie osoby, a co czwarta – piąta osoba nie korzystała z nich nigdy).

Osoby 65+ jeszcze rzadziej sięgały po informacje publikowane przez prywatne firmy – sześć na dziesięć osób nigdy z nich nie korzystało, a często tylko co dwudziesta osoba. Z kolei w przypadku osób młodszych te proporcje rozkładały się mniej więcej równomiernie. Prywatne firmy to jedyne źródło informacji, którego wykorzystanie istotnie było różnicowane przez płeć – częściej wskazywali nań mężczyźni niż kobiety, cztery na dziesięć kobiet nigdy z nich nie korzystało, podczas gdy blisko połowa mężczyzn korzystała z nich przynajmniej czasami (nie miały w tym zakresie znaczenia poziom wykształcenia czy miejsce zamieszkania).

Odnosząc się do liderów opinii, wiek był jedyną charakterystyką różnicującą częstotliwość korzystania z udostępnianych przez nich informacji, nie miały takiego znaczenia poziom wykształcenia, płeć czy miejsce zamieszkania. Udział często sięgających po to źródło był największy wśród osób najmłodszych (blisko jedna trzecia wobec tylko jednego wskazania dla osób 65+), aczkolwiek

połowa osób najstarszych, wobec jednej trzeciej osób w wieku 18–34 lata i jednej czwartej osób w wieku 35–64 lata, korzystała z nich często. Nigdy nie korzystały z danych liderów opinii przede wszystkim osoby w wieku 35–64 lata (jedna czwarta z nich).

Z kolei jeśli chodzi o organizacje pozarządowe, po ich dane najczęściej sięgały osoby w wieku 35–49 lat (połowa wskazań dla odpowiedzi „często”), a najrzadziej osoby najstarsze (jedna dziesiąta wskazań). W przypadku gdy pod uwagę brane są odpowiedzi „czasem” i „często”, to okazuje się, że dane organizacji pozarządowych w badanych obszarach były najważniejsze dla osób młodych (osiem na dziesięć), ale też w wieku 35–49 lat (trzy czwarte), a w starszych grupach wieku dotyczyło to dwóch trzecich osób. Częstotliwość korzystania z danych organizacji pozarządowych, ale też międzynarodowych, była też istotnie różnicowana przez poziom wykształcenia i miejsce zamieszkania (Wykres 8.2). W obu przypadkach zainteresowanie tymi źródłami było tym wyższe, im wyższy poziom wykształcenia, jak również było większe dla mieszkających w miastach niż na wsi (co może się wiązać z łatwiejszą dostępnością do nich, ale też większą aktywnością społeczną w miastach).

Wykres 8.2. Wykorzystanie informacji organizacji międzynarodowych i pozarządowych według poziomu wykształcenia i miejsca zamieszkania (w proc.)

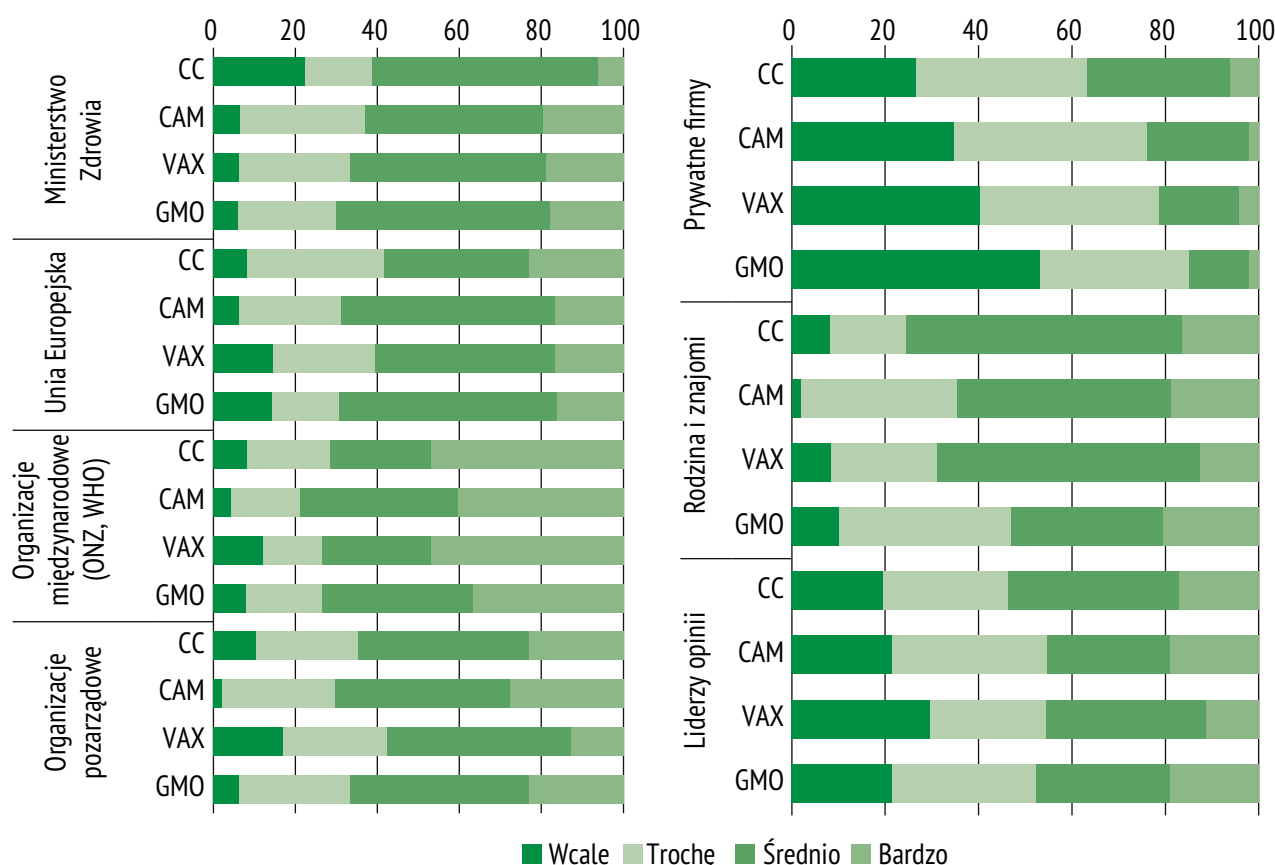
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników projektu CONCISE.

Analizując powyższe odpowiedzi w obrębie tematów, zauważyć można, że jeśli chodzi o zmiany klimatyczne i szczepionki, częste stykanie się z informacjami ze zróżnicowanych źródeł odnosiło się zwłaszcza do osób młodych, o wykształceniu wyższym, mieszkańców miast. Podobne wnioski dotyczyły medycyny alternatywnej i GMO, przy czym według wieku wyróżniały się osoby mające 35–49 lat. Osoby w wieku 50+ w każdym temacie często stykały się przede wszystkim z informacjami ze strony rodziny i znajomych, podczas gdy inne źródła nie były popularne. Jeśli chodzi o medycynę naturalną, wśród innych często pojawiających się źródeł wymieniano Ministerstwo Zdrowia i prywatne firmy, natomiast w obszarze zmian klimatycznych duże znaczenie miały też organizacje pozarządowe i międzynarodowe. W przypadku osób z wykształceniem podstawowym różne źródła wymieniane jako częste pojawiały się incydentalnie – w przypadku klimatu jako ich źródło wskazywano na podmioty instytucjonalne (Ministerstwo Zdrowia, Unię Europejską, organizacje międzynarodowe), w przypadku medycyny alternatywnej – prywatne firmy i Ministerstwo Zdrowia, a dla szczepionek żadne z tych źródeł nie pojawiało się z dużą częstotliwością. Dla osób z wykształceniem wyższym niezależnie od obszaru tematycznego najważniejsze były (oprócz rodziny i znajomych) organizacje międzynarodowe i pozarządowe. W przypadku mieszkających na wsi odpowiedzi „często” pojawiały się głównie dla rodziny i znajomych – niezależnie od tematu. W przypadku pozostałych tematów dość ważne były też organizacje pozarządowe, a dla klimatu i medycyny alternatywnej liderzy opinii. Według płci wskazać należy, że mężczyźni stykali się z informacjami na każdy z omawianych tematów ze strony rodziny i znajomych wyraźnie rzadziej niż kobiety, dla których było to najważniejsze źródło – niezależnie od tematyki. Są to istotne wnioski w kontekście kierunków i kanałów upowszechniania informacji naukowej, jednak nie można zapominać, że niewielkie liczebności podgrup porównywanych w ramach każdego tematu odrębnie nie pozwalają na generalizowanie wyników (można je potraktować jedynie jako wstępne).

8.3. Zaufanie do źródeł informacji naukowej

Kolejna istotna kwestia to stopień zaufania, jakim darzone są różne źródła danych. Ocena w tym zakresie dokonana została w odniesieniu do źródeł omawianych w poprzednim podrozdziale. W świetle opinii uczestników konsultacji najbardziej wiarygodne źródło informacji naukowych dotyczących wszystkich czterech analizowanych tematów to organizacje międzynarodowe (np. ONZ, WHO) (**Wykres 8.3**). Za bardzo wiarygodne uznała je niemal co druga badana osoba w przypadku informacji o zmianach klimatu i szczepionkach, nieco mniej osób (dwie na pięć) oceniło tak informacje na temat medycyny alternatywnej i GMO. Ministerstwo Zdrowia i Unia Europejska postrzegane były przez znaczną część badanych (około połowy) za średnio wiarygodne źródło informacji na każdy analizowany temat. Unia Europejska była najlepiej oceniana w odniesieniu do informacji o zmianach klimatu, natomiast Ministerstwo Zdrowia wypadało w tej sprawie

najmniej wiarygodnie. Organizacje pozarządowe oceniane były pod względem wiarygodności nieco lepiej niż Ministerstwo Zdrowia i Unia Europejska, w szczególności w zakresie informacji o medycynie alternatywnej i GMO. Rodzina i znajomi oceniani byli podobnie jak organizacje pozarządowe – najczęściej jako średnio wiarygodne źródło informacji w każdym temacie. Gorzej wypadali liderzy opinii – w ich przypadku liczba opinii „średnio” i „bardzo wiarygodne” zrównuje się z ocenami „słabo” i „wcale” w każdym temacie. Najmniej wiarygodne w zakresie informowania na tematy naukowe okazały się firmy prywatne. Informacje dotyczące medycyny alternatywnej, szczepionek i GMO przekazywane przez te podmioty oceniane były przez trzech na czterech uczestników konsultacji jako nisko wiarygodne lub niewiarygodne.

Wykres 8.3. Ocena wiarygodności źródeł informacji na tematy naukowe (udział wskazań w proc.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników projektu CONCISE.

Różnice między oceną wiarygodności poszczególnych źródeł informacji z punktu widzenia zmieniających się demograficznych zobrazowano na rysunku (Rysunek 8.1). Wskazano na nim grupy, które wyróżniały się oceną wiarygodności – łącznie dla wszystkich obszarów tematycznych.

Płeć miała znaczenie tylko z punktu widzenia oceny wiarygodności źródeł danych organizacji pozarządowych, liderów opinii, ale też rodziny i znajomych – wyżej oceniali ją kobiety. W pierwszym przypadku znaczenie miały również wiek i poziom wykształcenia – najbardziej sceptycznie

do organizacji pozarządowych jako źródła informacji podchodzili osoby w wieku 65+ i mające wykształcenie podstawowe. Wiek różnicował również ocenę wiarygodności informacji pochodzących ze źródeł instytucjonalnych i prywatnych firm – najbardziej sceptycznie podchodzili do nich osoby w wieku 65 i więcej lat, a najbardziej ufały im osoby młode i w średnim wieku (35–49 lat – nie dotyczyło to tylko firm prywatnych). Osoby z wykształceniem wyższym wyżej niż mający wykształcenie średnie i – zwłaszcza – podstawowe oceniały wiarygodność Unii Europejskiej oraz organizacji międzynarodowych i pozarządowych, podczas gdy gorzej niż inni firm prywatnych (doszukując się częściej promowania ich interesów w upublicznianych komunikatach niż chęci rzetelnego informowania o omawianych zagadnieniach).

	Najwyższa wiarygodność	Najniższa wiarygodność
Ministerstwo Zdrowia	Osoby w wieku 18–49 lat Mieszkańcy miast	Osoby w wieku 50+ Mieszkańcy wsi
Unia Europejska	Osoby w wieku 18–49 lat Wykształcenie wyższe	Osoby w wieku 65+ Wykształcenie podstawowe
Organizacje międzynarodowe	Osoby w wieku 18–49 lat Wykształcenie wyższe Mieszkańcy miast	Osoby w wieku 50+, zwłaszcza 65+ Wykształcenie podstawowe Mieszkańcy wsi
Prywatne firmy	Osoby w wieku 18–34 lata Wykształcenie co najwyżej średnie	Osoby w wieku 35–49 lat i 65+ Wykształcenie wyższe
Organizacje pozarządowe	Osoby w wieku 18–49 lat Wykształcenie wyższe Kobiety	Osoby w wieku 65+ Wykształcenie podstawowe Mężczyźni
Rodzina i znajomi	Kobiety	Mężczyźni
Liderzy opinii	Kobiety	Mężczyźni

Rysunek 8.1. Ocena wiarygodności informacji według źródeł i cech demograficznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników projektu CONCISE.

Badani oceniali wiarygodność danego źródła w odniesieniu do konkretnego obszaru tematycznego, warto więc przyjrzeć się również różnicom w tym przekroju (nie zapominając jednak o małych liczebnościach grup na tym poziomie analizy). Porównanie dokonywane było każdorazowo

w odniesieniu do każdego źródła osobno, tak więc sformułowania „jest najbardziej/najmniej wiarygodne” odnoszą się wyłącznie do porównania według tematów i danej cechy demograficznej. Syntetyzując wyniki w tym zakresie, wskażmy jedynie na najważniejsze aspekty:

- » Ministerstwo Zdrowia było najbardziej wiarygodne dla osób w wieku 35–49 lat w sprawie GMO i medycyny alternatywnej oraz dla osób w wieku 18–34 lata w przypadku szczepionek, natomiast najmniej wiarygodne dla osób w wieku 65+, jeśli chodzi o zmiany klimatyczne oraz medycynę alternatywną;
- » Unia Europejska była najbardziej wiarygodna dla osób w wieku 18–34 lata i 50–64 lata odnośnie do zmian klimatycznych, a najmniej wiarygodna dla osób w wieku 65+, jeśli chodzi o szczepionki i klimat;
- » organizacje międzynarodowe były najbardziej wiarygodne dla osób w wieku 18–34 lata i 35–49 lat właściwie we wszystkich czterech tematach, a najmniej wiarygodne dla osób w wieku 65+ w przypadku szczepionek (analogiczne wnioski dotyczą osób 50–64 lata) i klimatu;
- » organizacje pozarządowe były najbardziej wiarygodnym źródłem informacji dla osób w wieku 18–34 lata odnośnie do medycyny alternatywnej, dla osób 35–49 lat w przypadku GMO i dla osób 50–64 lata dla zmian klimatycznych, natomiast osoby w wieku 65+ oceniły ich wiarygodność niżej niż osoby młodsze we wszystkich czterech obszarach;
- » liderzy opinii byli postrzegani jako najbardziej wiarygodni przez osoby w wieku 18–34 lata w przypadku GMO, a za najmniej wiarygodne źródło uważały ich osoby 65+ w odniesieniu do zmian klimatycznych;
- » prywatne firmy były najbardziej wiarygodne dla osób w wieku 18–34 lata odnośnie do zmian klimatycznych i dla osób w wieku 50–64 lata w przypadku medycyny alternatywnej, a najmniej wiarygodne dla osób 65+ odnośnie do GMO i zmian klimatycznych;
- » rodzina i znajomi postrzegani byli jako najbardziej wiarygodni przez osoby ze wszystkich grup wiekowych w odniesieniu do zmian klimatycznych, a przez osoby 65+ również w odniesieniu do GMO, natomiast najmniejszą wiarygodność przypisywały im osoby w wieku 18–34 lata w odniesieniu do GMO i osoby 65+ w przypadku szczepionek.

Osoby z wykształceniem podstawowym wyraźnie mniej niż pozostałe wierzyły praktycznie wszystkim źródłom danych w niemal wszystkich tematach. Jedynie w przypadku medycyny alternatywnej jako wiarygodne traktowały informacje pochodzące z Ministerstwa Zdrowia, a także od prywatnych firm oraz rodziny i znajomych. Osoby z wykształceniem wyższym w odniesieniu do szczepionek najbardziej ufały organizacjom międzynarodowym, a następnie Ministerstwu Zdrowia i Unii Europejskiej oraz rodzinie i znajomym, natomiast najmniej (około dwukrotnie mniej wskazań) firmom prywatnym. Z kolei w odniesieniu do zmian klimatycznych ranking rozpoczęły w ich przypadku organizacje międzynarodowe, następnie organizacje pozarządowe, rodzina i znajomi oraz Unia Europejska, a zamykały go prywatne firmy i liderzy opinii. Informacje na temat medycyny alternatywnej i GMO były uważane za najbardziej wiarygodne, jeśli pochodziły

od organizacji międzynarodowych i pozarządowych, a najmniej wiarygodne, jeśli przekazywały je prywatne firmy. Osoby z wykształceniem średnim w odniesieniu do szczepionek najbardziej ufały Ministerstwu Zdrowia, a następnie organizacjom międzynarodowym oraz rodzinie i znajomym, natomiast najmniej firmom prywatnym (aczkolwiek zaufanie to było większe niż w przypadku osób mających wykształcenie wyższe). W odniesieniu do pozostałych tematów ranking był analogiczny jak dla mających wykształcenie wyższe, dla medycyny alternatywnej wysoko plasowała się też wiarygodność informacji przekazywanych przez rodzinę i znajomych. Wnioski te mogą być istotne z perspektywy potrzeby profilowania komunikatów na specyfiki odbiorców.

8.4. Elektroniczne kanały komunikacji naukowej

Ważnym źródłem informacji na tematy naukowe są również media elektroniczne. Jest to zauważalne w ostatnich latach dzięki coraz większej dostępności do internetu, ale też coraz lepszym umiejętnościom ICT. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2020 roku (GUS, 2021) w Polsce dostęp do internetu miało 90,4% gospodarstw domowych, w tym 92,1% w dużych miastach (ponad 100 tys. mieszkańców), 89,7% w mniejszych miastach i 89,3% na obszarach wiejskich. Sytuacja ta uległa znacznej poprawie w ostatnim dziesięcioleciu. Dla przykładu: w 2016 roku 77,8% gospodarstw na wsi miało dostęp do internetu, w mniejszych miastach było to 80,6%, a w dużych miastach 82,9% (GUS, 2020). Miejsce zamieszkania w mniej zurbanizowanych regionach nie stanowi więc już bariery dostępu do informacji, również naukowej, z wykorzystaniem tego źródła. Większą barierą pozostaje wiek. W 2020 roku z internetu regularnie korzystało 81,4% Polaków (większość z nich codziennie lub prawie codziennie – 72,3%), jednak w grupie 65–74 lata odsetek ten sięgał 40,4%, a 55–64 lata – 65,8% (podczas gdy dla Polaków w wieku 16–24 lata było to 99,2%). Zaznaczyć przy tym należy, że w grupie 65–74 lata odsetek ten wzrósł w ostatnich pięciu latach blisko dwukrotnie (z 23,1% w 2016 r.) (GUS, 2020). Znaczenie miał też poziom wykształcenia – wśród osób z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym omawiany odsetek sięgał 67,8%, dla mających wykształcenie średnie – 75,6%, a wyższe – 98,2% (GUS, 2020). Polacy chętnie wykorzystywali internet do czytania online wiadomości, gazet lub czasopism (65,4% w 2020 r., drugi co do ważności cel – po wykorzystaniu poczty elektronicznej, przy aż pięciopunktowym wzroście w porównaniu z 2019 r.), a także sięgali po media społecznościowe – 54,8% (wobec 44,2% w 2016 r.) (GUS, 2020; 2021). Z badań We Are Social (2020) wynika, że spośród mediów społecznościowych najpopularniejszy na świecie jest Facebook z 2,7 mld użytkowników, a na drugim miejscu plasuje się YouTube z 2 mld użytkowników. W Polsce w styczniu 2020 roku media społecznościowe miały 19 mln użytkowników (dla porównania, w 2016 r. było to 14 mln – por. Derlatka, 2016), przy czym najpopularniejszy był YouTube (korzystało z niego 92% użytkowników social mediów), następnie Facebook (89%), a na trzecim miejscu plasował się Twitter (35%) (Kuchciak, Wiktorowicz, 2021). Popularność

kanałów elektronicznych, w tym mediów społecznościowych, również w komunikacji naukowej potwierdzają liczne badania (por. np. Brossard, 2013; National Science Board, 2016; 2018; Hargittai, Füchslin, Schäfer, 2018).

W badaniu zrealizowanym na zakończenie sesji pierwszej i trzeciej projektu CONCISE sprawdzono częstotliwość spotykania się przez uczestników konsultacji z tematami naukowymi na wielotematycznych i jednotematycznych portalach internetowych, YouTube, Twitterze, Facebooku, Instagramie, blogach. Uczestnicy konsultacji oceniali częstotliwość, posługując się skalą: „nigdy”, „raz w miesiącu”, „raz w tygodniu”, „2–3 razy w tygodniu”, „codziennie” (Tabela 8.3).

Badani najczęściej spotykali się z informacjami na tematy naukowe w wielotematycznych i jednotematycznych portalach internetowych oraz na Facebooku. Raz w tygodniu i częściej informacje na wszystkie analizowane tematy docierały do minimum połowy badanych z tych źródeł, a w przypadku informacji dotyczących medycyny alternatywnej, zmian klimatu i GMO z portali internetowych do około dwóch trzecich. Liczba codziennych wskazań była największa w przypadku każdego z tematów dla Facebooka i wielotematycznych portali internetowych. Tematy codziennie spotykane w tych mediach przez uczestników konsultacji dotyczyły najczęściej medycyny alternatywnej i zmian klimatu. Z kolei 2–3 razy w tygodniu z informacjami naukowymi spotykali się najczęściej badani korzystający z serwisów internetowych wielotematycznych (co czwarty w przypadku informacji o zmianach klimatu i medycyny alternatywnej, a co piąty w przypadku szczepionek i GMO). To wskazanie dominowało także w odniesieniu do jednotematycznych portali internetowych (co piąta osoba wskazywała je w przypadku zmian klimatycznych i szczepionek, co czwarta dla GMO, a niemal co druga dla medycyny alternatywnej). Informacje o zmianach klimatu, medycynie alternatywnej i szczepionkach były też 2–3 razy w tygodniu przedmiotem przekazu na YouTube. Wskazało tak odpowiednio trzynaście z czterdziestu ośmiu, dziewięć z czterdziestu pięciu i dziesięć z czterdziestu ośmiu odnoszących się do tego osób. W zakresie zmian klimatu i medycyny alternatywnej również blogi były ważnym źródłem komunikatów naukowych – docierały one do uczestników konsultacji 2–3 razy w tygodniu.

Raz w tygodniu największa liczba badanych spotykała się z informacjami z wielotematycznych i jednotematycznych portali internetowych, a nieco rzadziej także na YouTube. Warto wskazać także rolę Facebooka w odniesieniu do rozpowszechniania informacji o zmianach klimatu, a także blogów w odniesieniu do GMO.

Tabela 8.3. Częstotliwość stykania się z informacjami na tematy naukowe w mediach elektronicznych według tematów

Wyszczególnienie		Nigdy		Raz w miesiącu		Raz w tygodniu		2–3 razy w tygodniu		Codziennie		Ogółem	
		<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.
Wielotematyczne portale internetowe	Zmiany klimatyczne	8	16,3	8	16,3	11	22,4	12	24,5	10	20,4	49	100,0
	Medycyna alternatywna	4	8,7	9	19,6	10	21,7	12	26,1	11	23,9	46	100,0
	Szczepionki	12	25,5	11	23,4	10	21,3	8	17,0	6	12,8	47	100,0
	GMO	7	14,3	14	28,6	11	22,4	9	18,4	8	16,3	49	100,0
Jednotematyczne strony internetowe	Zmiany klimatyczne	9	18,8	7	14,6	13	27,1	11	22,9	8	16,7	48	100,0
	Medycyna alternatywna	4	8,9	10	22,2	9	20,0	19	42,2	3	6,7	45	100,0
	Szczepionki	9	19,1	12	25,5	11	23,4	11	23,4	4	8,5	47	100,0
	GMO	8	16,3	13	26,5	11	22,4	14	28,6	3	6,1	49	100,0
YouTube	Zmiany klimatyczne	12	25,0	11	22,9	8	16,7	13	27,1	4	8,3	48	100,0
	Medycyna alternatywna	16	35,6	7	15,6	8	17,8	9	20,0	5	11,1	45	100,0
	Szczepionki	13	27,1	14	29,2	7	14,6	10	20,8	4	8,3	48	100,0
	GMO	18	38,3	9	19,1	11	23,4	3	6,4	6	12,8	47	100,0

Wyszczególnienie		Nigdy		Raz w miesiącu		Raz w tygodniu		2–3 razy w tygodniu		Codziennie		Ogółem	
		<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.
Twitter	Zmiany klimatyczne	32	66,7	7	14,6	1	2,1	3	6,3	5	10,4	48	100,0
	Medycyna alternatywna	35	81,4	3	7,0	1	2,3	1	2,3	3	7,0	43	100,0
	Szczepionki	32	69,6	8	17,4	2	4,3	3	6,5	1	2,2	46	100,0
	GMO	38	80,9	4	8,5	1	2,1	1	2,1	3	6,4	47	100,0
Facebook	Zmiany klimatyczne	12	26,1	7	15,2	8	17,4	8	17,4	11	23,9	46	100,0
	Medycyna alternatywna	18	41,9	5	11,6	4	9,3	5	11,6	11	25,6	43	100,0
	Szczepionki	15	33,3	9	20,0	7	15,6	8	17,8	6	13,3	45	100,0
	GMO	22	45,8	4	8,3	6	12,5	8	16,7	8	16,7	48	100,0
Instagram	Zmiany klimatyczne	30	63,8	6	12,8	2	4,3	1	2,1	8	17,0	47	100,0
	Medycyna alternatywna	34	77,3	2	4,5	4	9,1	2	4,5	2	4,5	44	100,0
	Szczepionki	31	67,4	8	17,4	2	4,3	4	8,7	1	2,2	46	100,0
	GMO	40	85,1	1	2,1	3	6,4	2	4,3	1	2,1	47	100,0

Wyszczególnienie		Nigdy		Raz w miesiącu		Raz w tygodniu		2–3 razy w tygodniu		Codziennie		Ogółem	
		<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.
Blogi	Zmiany klimatyczne	23	47,9	10	20,8	2	4,2	9	18,8	4	8,3	48	100,0
	Medycyna alternatywna	17	38,6	13	29,5	4	9,1	9	20,5	1	2,3	44	100,0
	Szczepionki	26	56,5	7	15,2	5	10,9	3	6,5	5	10,9	46	100,0
	GMO	19	39,6	11	22,9	9	18,8	8	16,7	1	2,1	48	100,0
Inne media elektroniczne	Zmiany klimatyczne	4	57,1	1	14,3	0	0,0	2	28,6	0	0,0	7	100,0
	Medycyna alternatywna	1	25,0	0	0,0	2	50,0	1	25,0	0	0,0	4	100,0
	Szczepionki	4	66,7	0	0,0	1	16,7	1	16,7	0	0,0	6	100,0
	GMO	3	50,0	0	0,0	1	16,7	1	16,7	1	16,7	6	100,0

Uwaga: im ciemniejszy kolor tła, tym większy udział osób deklarujących stykanie się z informacjami na tematy naukowe w mediach elektronicznych z daną częstotliwością.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników projektu CONCISE.

Znaczna liczba badanych (od ośmiu do czternastu osób) spotykała się z informacjami na tematy naukowe tylko raz w miesiącu w jednotematycznych i wielotematycznych portalach internetowych, a także na YouTube oraz na blogach. Z kolei Twitter i Instagram w opinii większości uczestników konsultacji nie były źródłami informacji naukowych na każdy z tematów. Nigdy nie spotkało się z nimi w tych mediach 30–40 osób z niemal 50 udzielających odpowiedzi. Podobnie sądził co drugi – trzeci badany w przypadku blogów i Facebooka, a co trzeci – czwarty, jeśli chodzi o YouTube’a. Z pewnością było to związane z rodzajem polubionych przez badanych profili i kanałów w tych mediach. Jeśli nie było wśród nich takich, które przekazywały treści naukowe, to częstotliwość stykania się z nimi była niska.

Różnice między częstotliwością stykania się z poszczególnymi źródłami elektronicznymi z punktu widzenia zmiennych demograficznych zobrazowano na rysunku ([Rysunek 8.2](#)). Wskazano na nim grupy, które wyróżniały się częstotliwością korzystania z różnych mediów elektronicznych – łącznie dla wszystkich obszarów tematycznych.

Z mediów elektronicznych (wszystkich analizowanych) czerpały informacje przede wszystkim osoby młode, do 34. roku życia. Z podobną częstotliwością stykały się z nimi osoby w wieku 35–49 lat – dotyczyło to portali jedno- i wielotematycznych, Facebooka i blogów, podczas gdy w przypadku Twittera i Instagrama osoby w wieku 35–49 lat wskazywały na równie niską częstotliwość korzystania z niego jak osoby 65+ (w przypadku Instagrama w tej samej grupie były osoby w wieku 50–64 lata). Ogólnie rzecz biorąc, pomimo ograniczenia wykluczenia cyfrowego osób starszych częstotliwość, z jaką stykały się osoby 65+ z informacjami naukowymi w mediach elektronicznych, była wyraźnie niższa niż w młodszych grupach wieku. Znaczenie miał tu również poziom wykształcenia. Na ogół osoby z wykształceniem podstawowym wyróżniały się *in minus* pod względem wszystkich mediów (poza Twitterem, gdzie różnice nie były istotne) w stosunku do pozostałych grup, a w przypadku Instagrama w stosunku do osób z wykształceniem średnim. Znaczenie miało również miejsce zamieszkania – z informacjami w jedno- i wielotematycznych portalach, na YouTube i Facebooku znacznie rzadziej stykali się mieszkańcy wsi niż miast. Z kolei płeć nie różnicowała odpowiedzi na temat żadnego z tych mediów. Dodajmy, że w przypadku zmian klimatycznych wiek istotnie różnicował wykorzystanie jednotematycznych stron internetowych, YouTube’a i Facebooka, dla medycyny alternatywnej – wszystkich mediów elektronicznych poza portalami wielotematycznymi, dla szczepionek – wszystkich mediów poza Twitterem i blogami, a dla GMO – tylko YouTube’a, Twittera i Facebooka.

	Najwyższa częstotliwość	Najniższa częstotliwość
Wielotematyczne portale internetowe	Osoby w wieku 18–49 lat Wykształcenie średnie lub wyższe Mieszkańcy miast	Osoby w wieku 65+ Wykształcenie podstawowe Mieszkańcy wsi
Jednotematyczne portale internetowe	Osoby w wieku 18–49 lat Wykształcenie średnie lub wyższe Mieszkańcy miast	Osoby w wieku 50+ Wykształcenie podstawowe Mieszkańcy wsi
YouTube	Osoby w wieku 18–34 lata Wykształcenie średnie lub wyższe Mieszkańcy miast	Osoby w wieku 65+ Wykształcenie podstawowe Mieszkańcy wsi
Twitter	Osoby w wieku 18–34 lata	Osoby w wieku 35–49 lat i 65+
Facebook	Osoby w wieku 18–49 lat Wykształcenie średnie lub wyższe Mieszkańcy miast	Osoby w wieku 50+, zwłaszcza 65+ Wykształcenie podstawowe Mieszkańcy wsi
Instagram	Osoby w wieku 18–34 lata Wykształcenie średnie	Osoby w wieku 35+ Wykształcenie podstawowe
Blogi	Osoby w wieku 18–49 lat Wykształcenie średnie lub wyższe	Osoby w wieku 65+ Wykształcenie podstawowe

Rysunek 8.2. Częstotliwość stykania się z informacjami naukowymi w źródłach elektronicznych według źródeł i cech demograficznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników projektu CONCISE.

8.5. Media tradycyjne w komunikacji naukowej

Kolejnymi źródłami informacji na tematy naukowe są te bardziej tradycyjne. Badania Europejskiego Sondażu Społecznego (2002–2019) wskazują, że maleje wykorzystanie takich tradycyjnych mediów jak telewizja. W 2002 roku 96,3% respondentów deklaroowało, że ogląda telewizję, w tym 18,6% poświęcało na to znaczną część swojego czasu – w dzień powszedni średnio więcej niż trzy godziny. W ostatniej edycji badania, w której dokonywano oceny w tym zakresie, tj. 2014/2015, odsetki te wynosiły 93,5% i 15,5%.

W badaniu CONCISE sprawdzono częstotliwość spotykania się przez badanych z tematami naukowymi w takich mediach tradycyjnych, jak prasa codzienna, magazyny popularnonaukowe, programy telewizyjne i radiowe, włączono tu również rodzinę i znajomych. Uczestnicy konsultacji oceniali częstotliwość, posługując się tą samą skalą: „nigdy”, „raz w miesiącu”, „raz w tygodniu”, „2–3 razy w tygodniu”, „codziennie” (**Tabela 8.4**). Spośród tradycyjnych kanałów docierania informacji naukowych do badanych największe znaczenie miały rodzina i znajomi oraz programy telewizyjne. Od rodziny i znajomych siedmiu na dziesięciu z nich uzyskiwało informacje naukowe o zmianach klimatycznych i medycynie alternatywnej raz w tygodniu i częściej. Z kolei w programach telewizyjnych co najmniej raz w tygodniu z informacjami naukowymi dotyczącymi tych tematów spotykały się dwie na trzy osoby (w przypadku GMO dwie trzecie badanych). Z prasy codziennej do uczestników konsultacji najczęściej docierały informacje o medycynie alternatywnej (co najmniej raz w tygodniu dowiadywało się o nich trzy piąte badanych), z kolei z magazynów popularnonaukowych informacje o zmianach klimatu (dla prawie siedmiu na dziesięć osób). Natomiast programy radiowe docierały do badanych najczęściej z przekazem o medycynie alternatywnej, co potwierdziło dwie trzecie z nich, wskazując kontakt minimum raz w tygodniu.

Tabela 8.4. Częstość stykania się z informacjami na tematy naukowe za pośrednictwem bardziej tradycyjnych kanałów według tematów

Wyszczególnienie		Nigdy		Raz w miesiącu		Raz w tygodniu		2–3 razy w tygodniu		Codziennie		Ogółem	
		<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.
Prasa codzienna	Zmiany klimatyczne	19	38,8	4	8,2	8	16,3	12	24,5	6	12,2	49	100,0
	Medycyna alternatywna	10	20,8	8	16,7	12	25,0	8	16,7	10	20,8	48	100,0
	Szczepionki	21	43,8	9	18,8	11	22,9	5	10,4	2	4,2	48	100,0
	GMO	11	22,4	14	28,6	11	22,4	8	16,3	5	10,2	49	100,0
Magazyny popularnonaukowe	Zmiany klimatyczne	5	10,4	11	22,9	15	31,3	11	22,9	6	12,5	48	100,0
	Medycyna alternatywna	7	14,9	13	27,7	13	27,7	12	25,5	2	4,3	47	100,0
	Szczepionki	11	23,4	17	36,2	6	12,8	8	17,0	5	10,6	47	100,0
	GMO	4	8,3	15	31,3	14	29,2	12	25,0	3	6,3	48	100,0
Rodzina i znajomi	Zmiany klimatyczne	2	4,3	12	26,1	12	26,1	14	30,4	6	13,0	46	100,0
	Medycyna alternatywna	1	2,2	15	32,6	12	26,1	11	23,9	7	15,2	46	100,0
	Szczepionki	5	10,4	15	31,3	15	31,3	11	22,9	2	4,2	48	100,0
	GMO	5	10,2	20	40,8	6	12,2	12	24,5	6	12,2	49	100,0

Wyszczególnienie		Nigdy		Raz w miesiącu		Raz w tygodniu		2–3 razy w tygodniu		Codziennie		Ogółem	
		<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.	<i>n</i>	Proc.
Programy telewizyjne	Zmiany klimatyczne	8	16,3	5	10,2	11	22,4	12	24,5	13	26,5	49	100,0
	Medycyna alternatywna	8	16,3	5	10,2	14	28,6	9	18,4	13	26,5	49	100,0
	Szczepionki	11	22,4	12	24,5	8	16,3	11	22,4	7	14,3	49	100,0
	GMO	10	20,4	8	16,3	15	30,6	5	10,2	11	22,4	49	100,0
Programy radiowe	Zmiany klimatyczne	16	32,7	9	18,4	8	16,3	9	18,4	7	14,3	49	100,0
	Medycyna alternatywna	10	21,7	7	15,2	4	8,7	13	28,3	12	26,1	46	100,0
	Szczepionki	19	38,8	14	28,6	6	12,2	5	10,2	5	10,2	49	100,0
	GMO	14	28,0	12	24,0	9	18,0	7	14,0	8	16,0	50	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników projektu CONCISE.

Różnice między częstotliwością stykania się z poszczególnymi źródłami tradycyjnymi (łącznie dla wszystkich obszarów tematycznych) z punktu widzenia zmiennych demograficznych zobrażowano na rysunku (Rysunek 8.3).

Wiek i poziom wykształcenia istotnie różnicowały częstotliwość stykania się z informacjami na tematy naukowe w prasie codziennej i magazynach popularnonaukowych, a wiek i miejsce zamieszkania w programach telewizyjnych. Nie miała natomiast w tej sprawie znaczenia płeć, a programy radiowe nie były różnicowane przez żadną z tych cech. O ile osoby młode rzadziej niż starsi stykały się z nimi w prasie codziennej, o tyle częściej w magazynach popularnonaukowych. Było to pochodną ogólnie rzadkiego korzystania z pierwszego typu źródeł – newsy młodzi ludzie czytali najchętniej w formie krótkich komunikatów, a takich dostarczały media elektroniczne, a zwłaszcza social media. Z drugiej strony młodzi ludzie chętniej zgłębiali problem, który już ich zainteresował, a takich fachowych tekstów szukali w magazynach popularnonaukowych. Z kolei programy telewizyjne to medium, w którym częściej informacje na tematy naukowe znajdowali mieszkańcy wsi niż miast i raczej osoby starsze niż młodsze.

	Najwyższa częstotliwość	Najniższa częstotliwość
Prasa codzienna	Osoby w wieku 65+ Wykształcenie podstawowe	Osoby w wieku 18–49 lat Wykształcenie średnie lub wyższe
Magazyny popularnonaukowe	Osoby w wieku 18–34 lata Wykształcenie wyższe	Osoby w wieku 50–64 lata Wykształcenie średnie
Rodzina i znajomi	Brak istotnych różnic	
Programy telewizyjne	Osoby w wieku 50+, zwłaszcza 65+ Mieszkańcy wsi	Osoby w wieku 18–49 lat Mieszkańcy miast
Programy radiowe	Brak istotnych różnic	

Rysunek 8.3. Częstotliwość stykania się z informacjami naukowymi w źródłach tradycyjnych według źródeł i cech demograficznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników projektu CONCISE.

8.6. Podsumowanie

Omawiane w tym rozdziale wyniki badania rozszerzają analizy prowadzone na podstawie dyskusji w trakcie konsultacji społecznych CONCISE, których analiza stanowi przedmiot publikacji *Komunikacja naukowa w Polsce. Szczepionki, medycyna alternatywna, zmiany klimatyczne, GMO pod lupą* (Krzewińska i in., 2021) w zakresie źródeł informacji naukowej i zaufania społeczeństwa, jakim są one darzone. Analiza jest przy tym komplementarna względem przywołanej publikacji – uwzględnia ilościową ocenę tych kwestii. W świetle uzyskanych wyników wskazać należy, że uczestnicy konsultacji najczęściej korzystali z informacji przekazywanych przez rodzinę i znajomych, a spośród źródeł innych niż kontakty osobiste najważniejsze okazały się organizacje pozarządowe, a następnie Unia Europejska, organizacje międzynarodowe i liderzy opinii. Z kolei najrzadziej, z częstotliwością „przynajmniej czasami”, korzystano z informacji uzyskanych od prywatnych firm i Ministerstwa Zdrowia, co nie dziwi, ponieważ Ministerstwo Zdrowia cieszyło się większą popularnością w przypadku tematów medycznych niż pozostałych. Organizacje międzynarodowe natomiast wskazywane były „często” zwłaszcza w przypadku informacji na temat zmian klimatycznych, a rodzina i znajomi – dla zmian klimatycznych i medycyny alternatywnej. Z kolei odpowiedzi „nigdy” nie pojawiły się wcale lub prawie wcale w odniesieniu do organizacji międzynarodowych i pozarządowych oraz rodziny i znajomych w przypadku tematu CAM, a także w przypadku dwóch źródeł informacji na temat szczepionek – oprócz przywoływanego Ministerstwa Zdrowia – rodziny i znajomych. Wskazując na najpopularniejsze źródła informacji dla poszczególnych tematów, zauważmy, że mniej więcej osiem na dziesięć osób wskazywało odpowiedzi „często” lub „czasem” w przypadku organizacji pozarządowych oraz rodziny i znajomych dla dwóch tematów – medycyny alternatywnej i zmian klimatycznych. W odniesieniu do GMO i szczepionek żadne ze źródeł nie miało aż tak dużego zainteresowania – maksymalnie dwie trzecie osób wskazywało w ich przypadku na rodzinę i znajomych (pierwsze miejsce) oraz Unię Europejską (GMO) lub organizacje pozarządowe (szczepionki). Mimo że rodzina i znajomi oraz organizacje pozarządowe stanowili grupy, z których informacje na omawiane tematy docierały do uczestników konsultacji najczęściej, cieszyły się tylko umiarkowanym zaufaniem – w każdym z tematów najlepiej wypadły pod tym względem organizacje międzynarodowe (np. ONZ, WHO), których dane za bardzo wiarygodne uważała nawet połowa uczestników. Co więcej, udział ten był nawet ponad dwukrotnie wyższy od kolejnych w rankingu źródeł, którymi w przypadku GMO i medycyny alternatywnej były organizacje pozarządowe, dla zmian klimatycznych w równym stopniu organizacje pozarządowe i Unia Europejska, a dla szczepionek Ministerstwo Zdrowia. Na drugim biegunie znalazły się prywatne firmy, którym bardzo ufała (w zależności od tematu) co najwyżej co dwudziesta osoba, a w ogóle nie ufała nawet ponad połowa z nich (dotyczyło to zwłaszcza GMO).

Dodajmy, że *State of Science Index* wskazuje, że w Polsce za najbardziej wiarygodne uważane były programy i filmy dokumentalne – 85% (wobec 79% dla jedenastu krajów) oraz tradycyjnie wykorzystywane przez respondentów źródła informacji – 84% (wobec 67% dla jedenastu krajów

– chodziło o regularnie wykorzystywane serwisy informacyjne, włączając prasę elektroniczną i drukowaną, programy telewizyjne, radio, czasopisma). Z kolei najbardziej sceptycznie podchodzono do informacji przekazywanych przez celebrytów (aż 89% Polaków było w stosunku do nich sceptycznych – wobec 75% badanych w jedenastu krajach), polityków (odpowiednio 86% i 73%) i mediów społecznościowych (76% i 27%) (3M, 2020). Jak widać, Polacy bardziej niż mieszkańcy innych krajów ufali tradycyjnym mediom (również elektronicznym, ale sprawdzonym), mniej zaś celebrytom, politykom i mediom społecznościowym. Zaufanie do rodziny, przyjaciół i znajomych było w świetle *State of Science Index* umiarkowane, z kolei organizacje międzynarodowe i pozarządowe nie były w nim brane pod uwagę.

W analizowanym w tym rozdziale badaniu ilościowym zrealizowanym w ramach projektu CONCISE nie oceniano wiarygodności informacji uzyskiwanych z mediów, analizą objęto z kolei częstotliwość korzystania z nich. Spośród mediów elektronicznych najczęściej informacje na tematy naukowe docierały do Polaków z portali wielotematycznych i jednotematycznych stron internetowych oraz z Facebooka. Z podobną częstotliwością wskazywano na media tradycyjne – programy telewizyjne i magazyny popularnonaukowe. Dotyczyło to zwłaszcza dwóch tematów – zmian klimatycznych i medycyny alternatywnej. Popularność poszczególnych mediów elektronicznych i tradycyjnych pozostawała przy tym w związku przede wszystkim z wiekiem, a w przypadku niektórych kanałów również z poziomem wykształcenia i/lub miejscem zamieszkania. Bardziej świadomi odbiorcy łączyli różne źródła informacji na tematy naukowe – zaczynając od krótkich treści na Facebooku czy Twitterze, pogłębiali swoją wiedzę w bardziej wyspecjalizowanych portalach wielotematycznych i na jednotematycznych stronach internetowych oraz w magazynach popularnonaukowych, a także sięgali po międzynarodowe źródła instytucjonalne, a także dane organizacji pozarządowych i/lub liderów opinii. Wnioski te są spójne z przekazem płynącym z analizy przebiegu dyskusji w trakcie konsultacji CONCISE (Krzewińska i in., 2021) i potwierdzają triangulację źródeł informacji naukowych.

Bibliografia

- 3M, *State of Science Index. 2020 Global Report*, 2020, https://www.3m.com/3M/en_US/state-of-science-index-survey/interactive-3m-state-of-science-survey/#2020-pulse-survey-explorer (dostęp: 11.12.2020).
- Brossard D., *New media landscapes and the science information consumer*, „Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America” 2013, vol. 110(3), s. 14096–14101, https://www.pnas.org/content/110/Supplement_3/14096 (dostęp: 25.11.2020).
- Derlatka K., *Media społecznościowe w podnoszeniu świadomości bezpieczeństwa i komunikacji w zarządzaniu kryzysowym*, „Interdyscyplinarne Studia Społeczne” 2016, nr 2(2), s. 85–100.
- Europejski Sondaż Społeczny, 2002–2019, <https://www.europeansocialsurvey.org/downloadwizard/> (dostęp: 25.11.2020).

- GUS, *Jak korzystamy z Internetu? 2020*, Szczecin 2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/jak-korzystamy-z-internetu-2020,5,11.html> (dostęp: 25.11.2020).
- GUS, *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2020 roku*, Warszawa – Szczecin 2020, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2020-roku,1,14.html> (dostęp: 25.11.2020).
- Hargittai E., Füchslin T., Schäfer M.S., *How Do Young Adults Engage With Science and Research on Social Media? Some Preliminary Findings and an Agenda for Future Research*, „Social Media + Society” 2018, vol. 4(3), s. 1–10, <https://doi.org/10.1177/2056305118797720>
- Krzewińska A., Dżimińska M., Warwas I., Wiktorowicz J., *Komunikacja naukowa w Polsce. Szczepionki, medycyna alternatywna, zmiany klimatyczne, GMO pod lupą*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021.
- Kuchciak I., Wiktorowicz J., *Empowering Financial Education by Banks – Social Media as a Modern Channel*, „Journal of Risk and Financial Management” 2021, vol. 14(3), 118, <https://doi.org/10.3390/jrfm14030118>
- National Science Board, *Science & Engineering Indicators 2016*, 2016, <https://www.nsf.gov/nsb/publications/2016/nsb20161.pdf> (dostęp: 30.10.2019).
- National Science Board, *Science & Engineering Indicators 2018*, 2018, <https://www.nsf.gov/statistics/2018/nsb20181/assets/nsb20181.pdf> (dostęp: 30.10.2019).
- We Are Social, *Digital 2020: October Statshot Report*, 2020, <https://datareportal.com/reports/digital-2020-october-global-statshot> (dostęp: 15.12.2020).

CYTOWANIE:

Wiktorowicz J., Podgórnika-Krzykacz A. (2021), *Źródła informacji naukowych i zaufanie do nich w świetle wyników badania kwestionariuszowego zrealizowanego w ramach konsultacji społecznych projektu CONCISE*, [w:] I. Warwas, M. Dżimińska, A. Krzewińska (red.), *Komunikacja naukowa w Polsce. Partycypacja. Dialog. Zaufanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.